

ДО ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКА

О.І. Федорчук

науковий співробітник лабораторії психології дошкільника

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Осмилення та прийняття дитиною базових цінностей, розвиток рефлексії вартостей, що стоять за смыслом подій, які і стають мотивами поведінки дитини є важливим компонентом вміння жити серед людей, що особливо актуально для старшого дошкільника і знаходиться в зоні найближчого розвитку.

Аксіомою є твердження, що найдієвішим інститутом соціалізації дитини в період дошкільного дитинства є сім'я. Підвалини особистості і розвиток якісних новоутворень в перші роки життя закладаються у гармонійному мікрокліматі сім'ї, в атмосфері взаємодопомоги суб'єкт-суб'єктних стосунків в процесі освоєння рольових функцій. В родинному колі дитина стикається з базовими цінностями співжиття, осмислює їх вартісну цінність і, наслідуючи поведінку близьких дорослих, привласнює цінності як свої. Як відмічав Л. Виготський, спочатку в період дошкільного дитинства вищі психічні функції виникають як спільна діяльність дитини з дорослим і управління психікою дитини реалізується через посередництво дорослого, у спілкуванні дитини з дорослим як соціальна функція. І лише поступово такі функції стають внутрішнім надбанням дитини.

Процес соціалізації старшого дошкільника, в результаті якого дитина осмислює вартісність базових цінностей співжиття, наслідуючи поведінку дорослого через комунікацію та спільні види діяльності, перетворює в свої внутрішні надбання, є нерівномірним, суто індивідуальним і вимагає дбайливого психолого-педагогічного супроводу. Виховні впливи дорослого мають відбуватися у форматі співробітництва та сприяти створенню власного світу дитини, що вимагає вже сьогодні переформатування своїх ціннісних орієнтирів виховання. Екологічним для дитини він буде лише за умов гармонійних суб'єкт-суб'єктних взаємин з близькими дорослими, які

вибудовують розвивальне середовище, визнаючи приналежні дитині сфери: предмети одягу, іграшки, саму гру, власну територію та улюблені заняття, а головне – право вибору дитиною сфери і способу активності і суб'єктності. Суб'єктність дитини вибудовується і виявляється через опір чи відхід від впливів влади дорослих. Це відбувається у різних формах, але їх переважання є свідченням неблагополуччя життєвої ситуації дитини. Активна позиція дитини у відстоюванні власної суб'єктності є важливим чинником її розвитку. Виховні зусилля дорослих мають бути спрямовані на розуміння дитини і активну допомогу їй у створенні власного світу. Їх взаємодія повинна вибудовуватись у форматі співробітництва, що сприятиме розвитку обох сторін [1, С.53]. Лише зрозумівши специфіку та особливість світу дошкільника, близькі дорослі матимуть змогу змінити чи скорегувати свої ціннісні орієнтири у вихованні дитини.

За кадром батьківсько-дитячої комунікації лишається питання ціннісної суті правил співжиття, для осмислення якої необхідне занурення у внутрішні переживання дитини, її самовідчуття і рефлексію дитиною цього осмислення. Зрозуміло, що такі тонкі особистісні процеси можуть відбуватись лише в форматі особистісного суб'єкт-суб'єктного спілкування дорослого з дитиною, довірчих роздумів з задіянням власного досвіду, уяви з метою проникнення в емоційно-почуттєву сферу людини через рефлексію власних переживань.

Нами проведено локальне дослідження з вивчення специфіки становлення ціннісних орієнтацій старших дошкільників в умовах сім'ї, здійсненого в межах аналізу проблеми батьківської відповідальності за привласнення дитиною базових цінностей співжиття. У роботі з батьками було використано опитувальник для домашнього опрацювання, що спонукав дорослих до глибокої рефлексії процесу сімейного виховання як провідної відповідальності батьків за соціально-психологічний розвиток дитини, осмислення нею базових правил співжиття і здатності самостійно керуватись ними у різних життєвих ситуаціях. Проведено анкетування батьків з питань насильства в сім'ї та цикл тематичних консультацій „Дитяча агресія: причини та наслідки”.

експериментальний аналіз особливостей та психолого-педагогічних умов сімейної соціалізації старшого дошкільника. Результати дослідження дали можливість відтворити реальну картину характеру і змісту внутрішньо сімейних взаємин дитини з дорослими, її рольових функцій в сімейному спілкуванні. Це стало практичним підтвердженням ролі близького дорослого в процесі соціалізації дитини.

Дані цільових спостережень показують, що діти природньо переносять досвід спільної діяльності з дорослими в родинному колі на правила життєдіяльності в умовах дитячого колективу, керуючись при цьому значимими цінностями співжиття, засвоєними вдома. Задоволення базових потреб дитини в захисті та турботі впливають на її соціально психологічну зрілість, формують відповідне ставлення у дитини до соціуму. Шляхом опосередкованого супроводу дорослий має формувати у дошкільника досвід суб'єкт-суб'єктних відносин. В дошкільному віці це допомагає формувати вибірковість дружніх стосунків, оволодівати умінням діяти разом, вибирати спільну мету, підкоряти власні дії умовам спільної діяльності, приймати помилки та уміння їх виправляти. Орієнтація на партнера по діяльності мотивує дитину до емоційно-особистісної форми контакту та пізнавальної співпраці, тоді як суб'єкт-об'єктні відносини викликають у дитини байдужість до партнера по діяльності, що і є причиною частих конфліктів, різного роду труднощів і повної відмови брати участь в роботі [3, с.24]. Завданням дорослих є активно вчити дітей самостійно впливати на характер власних взаємин з партнерами по діяльності, керуючись уявленнями про дружбу, чесність, справедливість. З метою оптимізації саморозвитку дитини а також можливістю узгодження кроків виховного впливу на неї, завданням психологів та педагогів дошкільного закладу є необхідність привернути увагу батьків до особливостей поведінки дитини в процесі спільної з однолітками діяльності, показати, як опосередковано дорослий може впливати на прояв дружніх, чесних і доброзичливих взаємин, на вияв задоволення від співпраці і позитивних досягнень. Педагог має демонструвати грамотний супровід процесу спільної

праці: допомогти дітям створити задум конструкції, уявити кінцевий образ, продумати спосіб досягнення своєї мети, об'єднати практичні дії. Старшим дошкільникам надто важливо навчитись не поспішати до практичної дії, а розвивати здатність створювати задум, уявляти образ мети, самостійно добирати матеріал, узгоджувати співпрацю з партнером. В умовах сім'ї можливостей для формування такого досвіду у дитини більш ніж достатньо. Лише має бути грамотним супровід батьків [2, с.52]. Батьки і педагоги спільними зусиллями мають допомагати кожній дитині здобути важливий досвід самостійно домовлятися про спільну діяльність в ситуаціях вибору діяльності, способів її реалізації, розподілу рольових дій тощо. Уміння взаємодіяти в парах, групах змінного складу на основі дружніх стосунків, симпатій забезпечує успіх виховних процесів в групі дитячого садка. Орієнтація на однолітка стає спонукальною силою і мотивує форму емоційно-особистісного контакту, ділові і пізнавальні форми співпраці.

Індивідуальна робота з окремими дітьми, яку важко реалізувати в умовах групи, можлива лише при організації тісної співпраці з батьками. Адже практика показує, що саме відсутність такого досвіду партнерської взаємодії стає головною причиною конфліктних ситуацій, які затьмарюють радість шкільного життя.

Завдання дорослих – розуміти дитину, відслідковувати власні реакції на її поведінку, адекватні до ситуації, вчитись виявляти справжні причини поведінки дитини, підтримувати гармонійні стосунки з нею у будь-яких ситуаціях. Культура спілкування в сім'ї це показник її психологічного клімату, що є одним із ключових факторів формування у дитини навиків регулювати свої дії, вчинки, Здатності до самоорганізації у процесі провідної діяльності, вміння жити в соціальному оточенні. Саме сім'я є тим соціальним середовищем, де зароджується самодостатня особистість, пробуджуються життєдайні джерела саморуку, саморозвитку і творчої активності.

Отримані результати дають можливість визначити основні шляхи та умови гармонійної соціалізації старшого дошкільника а також спроектувати

ключові аспекти програми по роботі з сім'ями, окрема увага у якій має бути приділена ролі фахового психолого-педагогічного супроводу.

Література:

1. Горещька О. В. Психологічні умови оптимізації спілкування батьків з дітьми дошкільного віку : монографія. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. 168 с.
2. Прийняття дитиною цінностей : посіб. / Т.О. Піроженко, І.І. Карабаєва, С.О. Ладивір, Л.І. Соловйова та ін. : за ред. Т.О. Піроженко. Київ: Видавничий Дім „Слово”, 2018. 240 с.
3. Ладивір Світлана Радість розвитку. Взаємодія дорослого з дитиною. К. : Редакція газет з дошкільної та початкової освіти, 2013 128 с.